

Жељко Хорватић: ИЗБОР КАЗНЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ И СУДСКОЈ ПРАКСИ, Загреб, Информатор, 1980, стр. 280

Монографија др Жељка Хорватића „Избор казне у југословенском кривичном праву и судској пракси“ представља његову докторску дисертацију одбрањену 1977. године на Правном факултету у Загребу и обрађује веома актуелан, значајан и често дискутован проблем судског одмеравања казне. Аутор, међутим, сматра да је терминалошки погрешно говорити о „судском одмеравању казне“ и залаже се за термин „избор казне“ доследно га користећи како у наслову, тако и у читавом тексту своје студије. У својој аргументацији аутор полази од тога да „одмеравање“ значи само одређивање величине казне, мада суд пре него што одреди њену величину мора да одреди врсту казне (стр. 3. белешка 9). Зато аутор сматра да је правилније говорити о „избору“ казне, јер тај термин обухвата одређивање и врсте и величине казне. Оваква аргументација ипак није прихватљива. Тачно је да „одмеравање“ казне језички не обухвата и одређивање врсте казне, међутим, то не важи и за термин „судско одмеравање казне“. Са друге стране ни термин „избор“ казне није најбоље прилагођен појму на који се односи. „Избор“ логично претпоставља одређивање између нечега што постоји, што је дато, чега нема у потпуности код судског одмеравања казне. „Избор“ језички одговара само одређивању врсте казне, а не и одређивању њене величине, јер суд одређујући величину казне не бира ништа између нечега што је дато. Термину „судско одмеравање казне“ овакав приговор се не би могао упутити. Тако произилази да је аутор непотребно компликовао један уобичајен и опште прихваћен термин („судско одмеравање казне“) изазивајући тиме недоумицу код мање упућеног читаоца.

Проблематика судског одмеравања казне представља једно од главних недовољно решених проблема кривичног права, па је и ауторово интересовање за исти оправдано. Аутор указује на велики значај овог питања који се испољава у неколико видова. Пре свега, систем релативно одређених казни (који је прихваћен у свим савременим законодавствима) даје судијама велика овлашћења у одређивању конкретне казне, па је стога објективно могуће да при томе дођу до изражаја и лични ставови, осећања, па и ирационални мотиви судије (стр. 4). С друге стране, непостојање чвршћих законских критеријума за одмеравање казне има за последицу неједнакост, а некад и арбитрарност судске праксе (стр. 8). Тако и долази до тога да се изричу исте казне учиниоцима различитих кривичних дела, као и да се изричу различите казне учиниоцима истих кривичних дела. Аутор такође истиче да постоје различите оцене о казненој политици наших судова, при чему преовладавају оцене о њеној благиости (стр. 12), и то поткрепљује закључцима бројних међународних конгреса, научних скупова и анализа судске праксе правосудних органа и научних радника.

Ауторов идеја је била да практичним, научно заснованим истраживањем утврди „како су судови изабрали врсту и мјеру казне учиниоцима кривичних дјела за сваки поједини случај и како се тако изабрана казна односи према прописаној казни у закону и цјелокупној казненој политици законодавца“ (стр. 13), да би на тај начин омогућио да „оцена о казненој политици судова у нас буде оптимално реална и лишена сваке произвољности“ (стр. 13). То у ствари значи да је аутор желео да да научно засновану, реалну оцену садашње казнене политике наших судова

На основу правилног полазног става да законодавац не одређује критеријуме за судско одмеравање казне, аутор не изводи логичан и сврсисходан закључак о потреби теоријског изграђивања ових критеријума и не поставља то као основни циљ свог истраживања, већ остаје, углавном, само на историјској дескрипцији судског одмеравања казне. Питању по ком критеријуму би судови требало да одмеравају казне да би се отклонили уочени проблеми који се срећу у пракси, (посебно ње на неодређеност), аутор поклања искушење мало пажње. Он о томе говори на свега 14 од укупно 280 страница текста (од 145—158 стране). Такође, ова излагања неоправдано не издваја под посебан наслов, већ о њима говори у оквиру питања „оцјена свих околности и реализације сврхе кажњавања“, чиме читаоцу непотребно отежава сналажење у тексту.

У својим разматрањима судског одмеравања казне, аутор полази од проблема односа индивидуализације и принципа легалитета казне закључујући да „остварење судске индивидуализације... могуће је само ако судови имају широка овлашћења у избору врсте и мјере казне. Што су та овлашћења већа... могуће је потпуније остварити принцип индивидуализације“ (стр. 15). Пошто је у савременим законодавствима опште прихваћен принцип релативно одређених казни, аутор исправно закључује да „што су казни оквири шири, начело легалитета је мање остварено“. Аутор с тим у вези указује и на неке пропусте у законском одмеравању казне који неоправдано ограничавају принцип легалитета казне. Он се с правом залаже за доследно спровођење у закону принципа по којем би требало одредити и шири законски распон казне што је законски опис бића кривичног дела неодређенији. Обрнуто, што је законски опис бића кривичног дела одређенији, то и законски распон казне треба да буде мањи, одн. законска индивидуализација мора бити одређенија, а то до сада није доследно спроведено у кривичном закону.

Говорећи о правилима за одмеравање казне, аутор посебно анализира околности за одмеравање казне из члана 38. Кривичног законика из 1951. године, при чему је карактеристично да аутор не прави разлику између околности и критеријума одмеравања казне (стр. 140), иако потреба за таквим разликовањем произилази из његових каснијих излагања (нпр. на страни 154). У вези са тим аутор сматра да „један од основних разлога за доста хаотично стање у теорији и пракси избора казне је инсистирање на реализацији само једног разлога и циља кажњавања“ (стр. 144). Под сврхом казне аутор, у складу са законом, сматра спречавање учиниоца да не врши кривична дела и његово поправљање ако је дело већ учињено, затим васпитни утицај на друге да не врше кривична дела, као и јачање морала друштва и утицај на друштвену одговорност и дисциплину грађана. За остварење сваке од ове три сврхе често је потребна различита казна, па се тако у пракси, уколико судија инсистира само на једној сврси казне, изричу различите казне у истој ситуацији. При томе се аутор пита да ли је при судском одмеравању казне уопште могуће поставити неке критеријуме, пошто у том процесу значајну улогу игра и традиција и емотивни став судије који одлучује о казни (стр. 145), затим различита лична својства судија, као и различита схватања сврхе кажњавања и различита оцена идентичних околности (стр. 146). Овакво схватање аутор поткрепљује резултатима одређених истраживања која су спроведена у неким земљама о том питању (стр. 146—148).

На крају аутор излаже схватање, за које истиче да није оригинално (стр. 153), о томе како судови треба практично да поступају приликом одмеравања казне да би се отклонили претходно уочени и истакнути недостатци. Аутор сматра да суд треба претходно да утврди казну на три начина: 1) да утврди колику казну учиниоцу треба изрећи с обзиром на ретрибутивну сврху казне, што зависи од кривце учиниоца, 2) да утврди колику казну учиниоцу треба изрећи с обзиром на специјалну превенцију и 3) да утврди колику казну учиниоцу треба изрећи с обзиром на генералну превенцију. Величина казне одређена на основу сваког од ова три критеријума зависи од бројних субјектив-

них и објективних околности кривичног дела. Аутор затим правилно истиче да проблем у пракси настаје у оним случајевима кад према сваком од ова три критеријума учиниоцу треба изрећи различите казне. У том случају он предлаже следеће решење. Ако би за остварење ретрибутивне сврхе казне била потребна казна од нпр. 2 године за остварење генералне превенције 3 године, а за остварење специјалне превенције 1 година, коначна казна би се морала налазити између 1 и 3 године затвора. Међутим, аутор сматра „да коначна казна не може... бити неповољнија за учиниоца од оне која је размјерна с његовом кривњом“, па ако би по том основу требало изрећи, изрећи казну од нпр. 2,5 године затвора, коначна казна би се морала кретати у распону од 1—2,5 године затвора (стр. 154—155). То значи да аутор даје доста уопштене критеријуме за одмеравање казне који не могу много помоћи судској пракси у отклањању претходно истакнутих проблема у одмеравању казне. Ови критеријуми у најбољем случају смањују законски распон казне у оквиру којег суд треба да изрекне казну, али још увек остављају суду доста широк простор за конкретно одмеравање казне. То се јасно види и у претходном примеру, где суд и након примене предложених критеријума за одмеравање казне треба да одмери казну у распону од 1 — 2,5 године. Према томе, критеријуми које предлаже аутор, мало могу да користе судовима приликом конкретног одмеравања казне, па се због тога поставља питање да ли су они на најбољи начин и одређени.

Аутор заступа схватање да се „не могу осим основне оријентације дати нека опћа и у сваком случају и у свако вријеме употребљива правила, нека формула по којој би се вршио избор казне“ (стр. 156). То се, међутим, само делимично може прихватити и у том смислу је корисно подсетити аутора да се у теорији срећу доста успешни покушаји да се овај проблем, ако не у потпуности, онда макар делимично реши, чему он није посветио потребну пажњу.

Студија „Избор казне у југословенском кривичном праву и судској пракси“ гледано у целини представља солидни дескриптивни историјски приказ судског одмеравања казне за време важења појединих кривичних законика на територији данашње Југославије. Садашњу проблематику судског одмеравања казне аутор је покушао да да кроз анализу одређеног броја судских одлука донетих у примени кривичног законодавства, које је важило на територији данашње Југославије. Тако је анализирана проблематика судског одмеравања казне за време важења Казненог закона о злочинствима, преступима и прекршајима из 1852. године који је важио на територији Хрватске и Словеније (30 предмета), Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929. године (50 предмета) и Кривичног законика из 1951. године (1.388 пресуда судова опште надлежности у Хрватској). У овом последњем периоду анализирана су следећа кривична дела: убиство из нехата, тешка телесна повреда, особито тешка телесна повреда, силовање, несавесно пословање у привреди, оштећење туђе ствари, превара и проневера. Ове групе кривичних дела изабране су зато што на њих, сем најлакших и најтежих кривичних дела, опада у просеку 65% укупног броја свих делинквената. При томе се аутору може замерити што није пооматрао ове групе кривичних дела у истим годинама ради упоредивости података. Његов циљ је при томе био да утврди „за које су стварне догађаје учиницима кривичних дела изречене одређене казне, у каквој су оне релацији према прописаним казнама за та дјела и које су разлоге за такву одлуку судови навели у образложењима пресуда“ (стр. 166). Ова студија не обухвата међутим, проблематику садашњег судског одмеравања казне према важећем Кривичном закону из 1977. године, сем занемарљивих шест страница (од стр. 159—164), тако да и њени резултати имају само историјску и илустративну вредност. Није прихватљиво схватање аутора да се садашња етапа судског одмеравања казне „не може оцењивати статички и искључиво с аспекта садашњег тренутка, већ се при оцењивању мора водити рачуна о протеклим догађајима у току повјесног развоја кривичног права који дијалектички представљају детерминанте да-

нашње етапе у том развоју. (стр. 264). То је због тога што нам карактеристике судског одмеравања казне за време старе Југославије, народно-ослободилачког рата или за време важења Кривичног законика из 1951. године ничим не указује какво је садашње судско одмеравање казне, тим више што се ради о различитим законским решењима и различитим друштвеним условима у којима се то судско одмеравање казне врши. Такође, аутор је у својим излагањима прилично несистематичан, што мање упућеном читаоцу отежава праћење ове књиге.

На крају треба истаћи да без обзира на чињеницу што је аутор у ову студију уложио замашан ентузијазам и труд, њени резултати су, на жалост, остали сасвим скромни. Уместо анализе актуелних проблема судског одмеравања казне и конкретних предлога за утврђивање таквих критеријума, мера или поступака којима би се уочени проблеми у тој области умањили или отклонили, добили смо само историјски приказ те проблематике чија актуелност није велика, без обзира што је аутор у најбољој намери желео супротно.

мр Борбе Лазин

Ернест Мандел: КАСНИ КАПИТАЛИЗАМ, Загреб 1981, Центар за културну дјелатност ССО.

Касни капитализам Ернеста Мандела представља теоријску анализу најзначајнијих промена у модерном капитализму и како сам аутор експлицитно тврди то је покушај марксистичког објашњења послератног убрзаног раста капиталистичке привреде које мора бити временски ограничено и праћено новим напетостима и кризама.

Књига се састоји из осамнаест поглавља у којима се у сваком анализира посебан аспект промена савременог капитализма „крз однос општих закона кретања капитала које је открио Маркс и историје капиталистичког начина производње“⁽¹⁾. Најбитније промене се огледају у структури светске капиталистичке привреде, изворима екстрапрофита, циклчном кретању привреде, индустријском циклусу и његовој повезаности са кредитним, трећој технолошкој револуцији и њеним реперкусијама, интернационалној концентрацији и централизацији капитала, неоколонијализму и неједнакој размени, експанзији посредничких функција и потрошачком друштву, перманентној инфлацији, индустрији наоружања, држави и њеним функцијама, идеологији, класној борби и кризи капиталистичких односа производње.

Мандел се опредељује за термин касни капитализам јер сматра да многи теоретичари државно-монополистичког капитализма погрешно долазе до закључка да се противречности грађуелно смањују, да основна противречност није рад — капитал, већ односи два система (капиталистичког и социјалистичког) што има идеолошку функцију да се антикапиталистичке ревандикације замене демократским захтевима радничке класе и да се она интегрира у постојећи поредак. Термин државно-монополистички капитализам акценгира релативну аутономију државе, а суштину данашњег степена развитака капитализма треба објаснити логиком капитала, а не функцијама државе.

Марксистички методолошки прилаз материји аутор експлицитно наглашава и у првом поглављу даје упрошћену шему Марксове методе и истиче да се на законе развоја не може гледати тако апстрактно да они више не могу објаснити конкретни историјски процес.

Основни проблем анализе, за Мандела је како историју капитализма у задњих сто година свести на историју капиталистичког начина производње као развоја перманентних унутрашњих противречности које произлазе из апстрактних закона његовог кретања.

(1) Ернест Мандел, *Касни капитализам*, Загреб, 1981, стр. 13;